

VÝVOJ ZÁKLADNÍ ŠKOLY: LONGITUDINÁLNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE

BASIC SCHOOL DEVELOPMENT: A LONGITUDINAL CASE STUDY

Andrea Rozkovcová¹, Jitka Jursová¹, Petr Urbánek²

¹ Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci

² Nezávislý odborník; předchozí pracoviště: Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci

Abstrakt

Příspěvek je zaměřen na analýzu faktorů vedoucích k úspěšnosti dlouhodobě sledované základní školy, která vykazuje řadu aspektů kvalitní, „dobré školy“. Znaky kvalitní školy vymezila např. Spilková (2001): jasná filosofie, kvalitní systém řízení, kvalitní učitelský sbor, progresivní didaktická koncepce a autenticita školy. Text na bázi tohoto vymezení a s metodologickou oporou smíšeného výzkumu sleduje dvacetiletý vývoj vybrané školy. Ve shodě s uvedeným konceptem i s dalšími autory (Pol et al., 2005) potvrzuje klíčový význam akceptované kultury školy, jasně vymezené a přijaté vize školy, pevné a citlivé vedení personálu a vytváření optimálních podmínek pro práci učitelů. Navíc se jako významný faktor ukazuje i podporující vztah ze strany zřizovatele.

Klíčová slova: *výzkum školy, „dobrá škola“, longitudinální případová studie, sociální klima*

Abstract

The article focuses on the analysis of factors leading to the success of a long-term monitored basic school, which exhibits a number of aspects of a quality, “good school”. Spilková (2001) included a clear philosophy, a quality management system, a quality teaching staff, a progressive didactic concept of the school and its authenticity among the characteristics of a quality school. Based on this definition and with the methodological support of mixed research, the text follows the twenty-year development of the selected school. In accordance with the aforementioned concept and with other authors (Pol et al., 2005), it confirms the key importance of an accepted school culture, a clearly defined and accepted vision of the school, strong and sensitive leadership of the staff and the

creation of optimal conditions for the work of teachers. In addition, a supporting relationship on the part of the establisher also appears to be a significant factor.

Keywords: *school research, “good school”, longitudinal case study, social climate*

1 ÚVOD

Základní škola je specifickou vzdělávací organizací a v České republice tradičně saturuje vzdělávání naprosté většiny populace v klíčovém věku šesti až patnácti let. Komplexnost fungování školy vede Pola et al. (2005) k rozlišení zásadních perspektiv možného zkoumání základní školy: školy jako instituce, organizace a jako pospolitosti. Naše studie nahlíží na zkoumanou školu s akcentem na personální složku ze dvou těchto perspektiv: školy jako organizace a školy jako pospolitosti. Cílem příspěvku je ve více než dvacetileté perspektivě analyzovat vývoj jedné základní školy, která je příkladem kvalitně fungující organizace.

2 TEORIE

Zájmu o fungování české základní školy u nás v posledním čtvrtstoletí předcházelo nejprve vydefinování fenoménu kvalitní, „dobré školy“ a jejich znaků (Spilková, 2001; Rýdl, 2003). V souvislosti se složitostí školní organizace byly nejprve zkoumány její dílčí prvky, např. její fungování, kultura, řízení a vedení lidí (Pol et al., 2005), její proměny (Pol, 2007) či posuny a důsledky demokratických změn ve školách (Rabušicová et al. 2006). Dále se ale také výzkum zaměřoval více na školu jako celek a identifikoval její proměny, např. v souvislostech s implementací nového kurikula (Dvořák et al., 2010), opakovaně se sledováním všech proměn a společenských dopadů globální doby na školu (Dvořák et al., 2015). Důležitým teoretickým rámcem využitým v naší studii byla kritéria pro hodnocení škol zpracovaná ČŠI (2015), která definují kvalitu pedagogického vedení školy, kvalitu pedagogického sboru, aktivizační výuku, vzdělávací výsledky žáků a podporu dětí, žáků a studentů ve škole. Naše studie se zaměřuje na zkoumání jedné vybrané školní organizace, kterou sleduje v jejím dvacetiletém vývoji budování a proměn v souvislostech kvality a stability.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo na základě případové studie zjistit, které faktory se podílely na budování kvalitní, „dobré školy“, tak jak je vymezována. Případová studie byla využita, neboť usilujeme o komplexní pohled na zkoumaný fenomén v přirozeném prostředí (Yin, 2014). Vybraná základní škola byla více než dvacet let sledována ve svém vývoji. Longitudinální šetření se opírá o opakovaný výzkum sociálního klimatu učitelského sboru a školy (2003, 2013, 2016, 2018, 2023 a 2026) a o tři kvalitativní sondy fungování školy (2017, 2024, 2026). V souladu s Marešem (2015) využíváme pro případovou studii smíšenou metodologii, akceptovány jsou její limity a vnitřní konzistence (Walterová, 2001a, b). Z výzkumných nástrojů byl využit dotazník OCDQ-RS, dotazník kultury školy, dotazníky pro vedoucí pracovníky (ISK – sociální dovednosti, LMI – motivace k výkonu, LJI – styly vedení a TOP – temná triáda osobnosti v pracovním prostředí); dále hloubkový rozhovor s vedoucími pracovníky a s učiteli, focus group s učiteli, focus group se žáky, pozorování, dokumentováno je prostředí školy (typické artefakty); sledovány byly výsledky testů Kalibro aj.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Ukázalo se, že výsledky školy zkoumané v délce dvou desetiletí (2003–2026) odpovídají ve své většině vymezeným znakům „dobré školy“ (Spilková, 2001): jasná filosofie školy; kvalitní systém řízení školy; kvalitní učitelský sbor; převažující progresivní didaktická koncepce výuky; autenticita školy. Odpovídají také rámci definovanému ČŠI (2015). Naše šetření ukazuje, že kvalitní fungování dlouhodobě zkoumané základní školy je stabilní díky těmto faktorům, z nichž dominují faktory personální: pevné vedení (kontinuálně nadprůměrná direktivita spojená s odpovídající suportivitou); vhodné uplatňování situačního vedení a řízení školy na pozadí služebního přístupu k vedení lidí (důraz na podporu a vytváření optimálních podmínek pro práci učitelů); od počátku jasně deklarovaná (a učiteli přijímaná) vize školy; všeobecně akceptovaná kultura školy; vysoká míra profesní shody učitelů a příznivé sociální klima sboru, resp. školy; citlivá efektivní práce s pedagogickým i nepedagogickým personálem, zachovaná kontinuálně i v případě změn ve vedení; výchovný a didaktický přístup všeobecně podporující rozvoj všech žáků; příznivé vztahy se zřizovatelem.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Stabilní a kvalitní fungování školní organizace je dáno mnoha faktory. Zkoumaná základní škola pod vedením téhož ředitele fungovala více než 30 let. V zásadě naplnila znaky „dobré školy“ patrně již v první třetině svého vývoje (zřízena roku 1991). Významným přínosem stabilního vedení bylo udržení dosažené kvality fungování školy zvláště naplňováním všeobecně sdílené vize. Jak se ukazuje ve srovnání i s jinými šetřeními (Dvořák et al., 2015), stabilní fungování školy je paradoxně udržováno také díky schopnosti vedení školy i učitelského sboru přiměřeně reagovat na společenské změny a zároveň udržovat, co se již osvědčilo. K diskuzi se tak ukazují témata, jako jsou neustálé konjunkturální změny (Štech 2013) či účelové tzv. inovace. Ve zcela jiném světle se dnes také jeví realita vztahů školy a rodiny oproti představám na začátku milénia (Spilková, 2001). Zkoumaná škola pracuje převážně s motivovanými žáky z podporujících rodin. Není neobvyklé, že již rodiče sami absolvovali sledovanou školu. Vývojem se ukazuje, že pro kvalitu školy není nutná nekonečná progresse a inovace, ale je důležité o dosažený optimální stav organizace pečovat a udržovat jej.

6 LITERATURA

- Česká školní inspekce. (2015). *Kvalitní škola: Model a kritéria hodnocení*.
- Dvořák, D., Starý, K., & Urbánek, P. (2015). *Škola v globální době: Proměny pěti českých základních škol*. Karolinum.
- Dvořák, D., Starý, K., Urbánek, P., Chvál, M., & Walterová, E. (2010). *Česká základní škola: Vícepřípadová studie*. Karolinum.
- Mareš, J. (2015). Tvorba případových studií pro výzkumné účely. *Pedagogika*, 65(2), 113–142.
- Pol, M. (2007). *Škola v proměnách*. Masarykova univerzita.
- Pol, M., Hloušková, L., Novotný, P., & Zounek, J. (2005). *Kultura školy: Příspěvek k výzkumu a rozvoji*. Masarykova univerzita.
- Rabušicová, M., Pol, M., & Novotný, P. (2006). *Demokracie ve škole*. Masarykova univerzita.
- Rýdl, K. (2003). *Rozhovor pro Školní noviny ZŠ Tábořská*.
http://www.zstaborska.cz/web/o_skole/koutek_rodicu/znaky_dobre_skoly.php

- Spilková, V. (2001). Znaký kvalitní, dobré školy a možnosti jejího zkoumání. In *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum: Sborník z IX. celostátní konference ČAPV s mezinárodní účastí* (s. 77–82). ČAPV; PF OU.
- Štech, S. (2013). Když je kurikulární reforma evidence-less. *Pedagogická orientace*, 23(5), 615–633. <https://doi.org/10.5817/PedOr2013-5-615>
- Walterová, E. (2001a). Možnosti a limity případové studie školy. In *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum: Sborník z IX. celostátní konference ČAPV s mezinárodní účastí* (s. 75–76). ČAPV; PF OU.
- Walterová, E. (2001 b). Problémy vnitřní konzistence případové studie školy. In *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum: Sborník z IX. celostátní konference ČAPV s mezinárodní účastí* (s. 88–91). ČAPV; PF OU.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods*. Sage.